

О.Б. ШКОЛЕНКО, аспірант*
*Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*

Шляхи раціонального розподілу бюджетних коштів для ефективного розвитку вітчизняних сільгоспвиробників

Постановка проблеми. Для нарощування потенціалу, підвищення ефективності молочної промисловості та якості її продукції потрібно мати стратегію розвитку галузі. Молочна галузь є пріоритетною в економіці сільського господарства. Вона забезпечує населення країни продуктами харчування і в силу свого стратегічного значення як основа продовольчої безпеки потребує постійного регулювання та підтримки з боку держави для закріплення й розвитку позитивних тенденцій, які намітились останніми роками.

Нині однією з головних проблем, що заважає молочній галузі розвиватися, надходженню інвестицій, є податкова нестабільність, відсутність ринку землі, власності, недосконалість законодавчої бази тощо. І ці питання потребують невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державна політика захисту власних товаровиробників фінансовими ресурсами зосередила увагу багатьох учених – як вітчизняних, так і зарубіжних. В основному це праці відомих українських учених: О.Г. Кулько[11], Т.В. Шигаєва[11], А.М. Масляка [5], П.Т. Саблука [9], Ю.Я. Лузана [9], зарубіжних дослідників [12–16]. Їхні дослідження є основним підґрунтям теоретичних і практичних аспектів вивчення даної проблеми. Проте ряд важливих питань, перед

якими постають виробники, залишаються невирішеними.

Мета статті – визначення оптимального співвідношення коштів державної підтримки на стимулювання розвитку вітчизняних сільгоспвиробників, що забезпечить раціональне їх використання.

Виклад основних результатів дослідження. Одним із стратегічних напрямів розвитку молокопродуктового підкомплексу є великотоварне виробництво. Хоча домашні господарства населення й мають значну частку у валовому виробництві молока, але вони не мають перспектив стати основними постачальниками сировини для молокозаводів в умовах жорсткої конкуренції на ринку молока. Щоб одержати продукцію вищого гатунку, необхідна відповідна технологія її виробництва: машинне доїння з маніпуляторами, молокопровід, фільтрування та охолодження молока. Це технічно, технологічно й економічно можливо лише на великих фермах [11].

Так, у 2010 – 2011 роках обсяги споживання молокопродуктів в Україні знизилися до чи не найнижчого рівня за останні півстоліття. Поступово погіршується зовнішньоторговельний баланс у молочній групі внаслідок нарощування обсягів імпорту продукції. Більше того, по ряду товарних позицій Україна опинилася перед загрозою перетворитися з традиційного експортера на нетто-імпортера продукції. Ситуація в Україні контрастує із динамікою розвитку молочної галузі багатьох інших країн, які формують загальносвітовий позитивний тренд

* Науковий керівник – А.С. Музиченко, доктор економічних наук, професор.
© О.Б. Школенко, 2013

виробництва молока. Загалом, сучасний стан галузі молочного скотарства протягом останнього десятиріччя є кризовим. Упродовж 2001–2010 років частка молока в загальній структурі виробництва валової продукції сільського господарства знизилася з 13,6 до 11,9 % [10], поголів'я корів у всіх категоріях господарств скоротилося в 1,87 раза – з 4918,1 тис. гол. у 2001 році до 2631,2 тис. гол. у 2010-му. Обсяги виробництва молока за той же період зменшилися на 16,3% (до 11248,5 тис. т). Негативні тенденції збереглися й у 2011 році. Порівняно з минулим роком поголів'я корів у всіх категоріях господарств скоротилося на 2,3 %, а обсяги виробництва молока – на 1,8 % [2].

Зниження обсягів виробництва молока та деяких видів молочної продукції в Україні

пояснюється як скороченням поголів'я худоби, так і незначними стимулами для агровиробників. Відсутність ефективних ланцюгів збуту молочної сировини приваблює на цю ланку ринку різного роду посередників, які, зловживаючи своїм монопольним положенням, спекулюють ціновою політикою, закупаючи молоко у селян-фермерів за заниженою ціною й нав'язують свою цінову політику молокопереробним заводам [6].

Упродовж 2011 року відбувалися сезонні коливання виробництва молока. З лютого по липень – зростання, а вже з липня по листопад – спад. Загалом у 2011 році сільськогосподарськими підприємствами було вироблено 2253,9 тис. т молока, що на 0,1 та 1,6% більше, ніж у 2009 і 2010 роках відповідно (рис. 1).

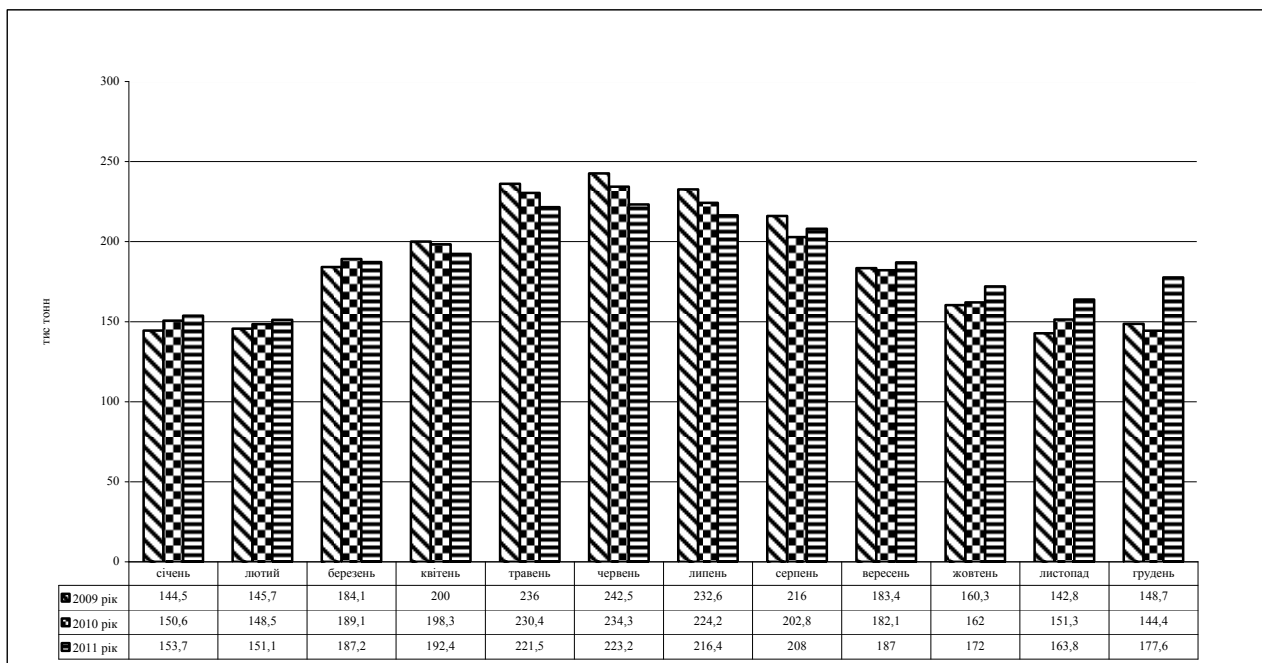

Рис. 1. Динаміка обсягів виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами у 2011 році [1]

З даного рисунка видно, що починаючи з вересня 2011-го відчутна тенденція зростання виробництва молока порівняно з попередніми 2009-2010 роками.

За даними української Спілки молочних підприємств, у світі в середньому за рік виробляється 714 млн т молока. Україна із показником 11 млн т входить до десятки виробників молока й молочної продукції. Найбільшими світовими виробниками є Індія — 112,1 млн т; ЄС-27 — 148; США — 87; Китай — 36,7; Росія — 31,8; Бразилія — 29,5;

Нова Зеландія — 15,48; Австралія — 9,02; Білорусь — 6,6 і Казахстан — 5,38 млн т [1].

А.М Маслак визначає кілька основних причин негативного впливу на розвиток галузі. По-перше, низька ефективність скотарства. Незважаючи на високі минулорічні закупівельні ціни на молоко, галузь залишається малопривабливою для господарників. По-друге, демографічна ситуація, яка спричиняє швидке скорочення поголів'я тварин у господарствах населення. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільсько-

го населення, так і важкою щоденною працею з утримання худоби та виробництва молока й м'яса. По-третє, низький рівень оновлення основних засобів виробництва галузі, переходу на нові інноваційні технології [5].

Слід зазначити, що в Україні фінансова підтримка інноваційної діяльності надто низька, внаслідок обмеження бюджетної підтримки та незаінтересованості банків займатися кредитуванням підприємств із виробництва молокопродуктів, що активізують у виробництво інноваційні проекти. Адже останні мають певну ризикованість і відсутність гарантій.

Для поліпшення фінансового забезпечення молочної галузі та аграрного сектору по-

трібно створити модель раціонального використання державних і залучених грошових надходжень. В основу моделі покладені основні фактори, на які держава повинна звернути увагу при розподілі коштів на підтримку виробництва. Це дасть можливість удосконалити існуючий механізм надання коштів та забезпечити стабільність виробників аграрної сфери. Неабияким аспектом для України є переймання зарубіжного досвіду в дотуванні аграрного виробництва. Адже в Україні механізм надання дотацій сільськогосподарським виробникам поступово вдосконалюється, обсяг державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств збільшується (рис. 2).

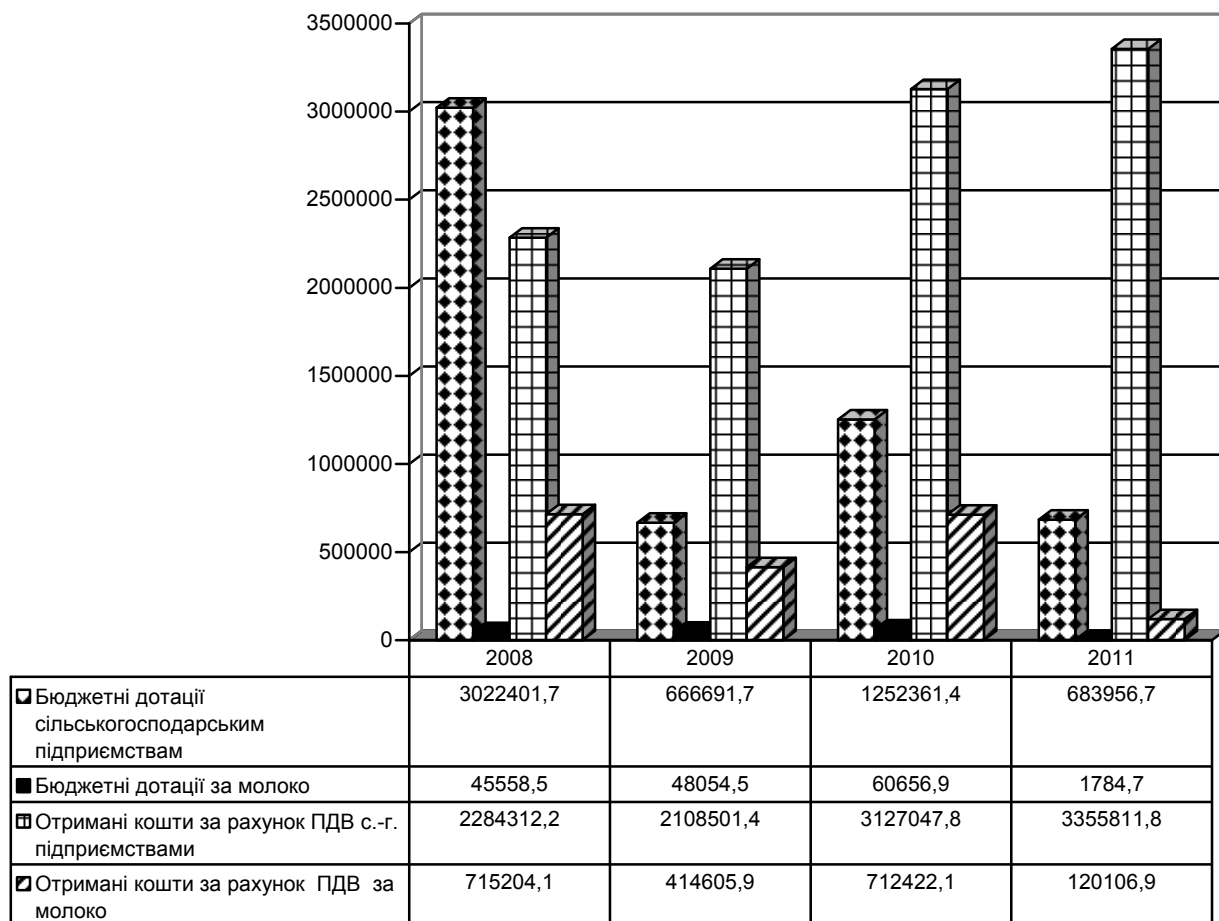

Рис. 2. Обсяг державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, у тому числі виробників молока, тис. грн*

*Джерело: Складено автором на основі показників Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Останніми роками урядом було прийнято ряд нормативних документів, концепцій та проектів відродження українського молочного скотарства, але особливих змін не сталося. Стан молочної галузі від прийняття

даних законопроектів особливо не змінився, а, навпаки, погіршився, спостерігається тенденція до зменшення виробництва молока.

Податковим кодексом України з 2011 року змінено механізм дотування виробників

молока та м'яса у живій масі за спеціальним режимом оподаткування ПДВ, за яким відповідно до податкових новацій кошти від переробників замість перерахунку виробникам сировини, акумулюватимуться у Спеціальному фонді Державного бюджету України і надаватимуться як державна підтримка тваринництва. Сума, закладена на дані цілі, становить 2,03 млрд грн. Спочатку пропонувалося надавати дотацію на голову корів, але згодом Уряд України дійшов висновку, що дотуватиметься все-таки одиниця продукції, як і було раніше. Постановою КМУ від 2 березня 2011 року №182 було затверджено Порядок надання цієї дотації. Її фіксований рівень на молоко для сільськогосподарських виробників становитиме 350 грн на 1 т, для особистих господарств населення – 300 грн. Однак Постановою КМУ № 523 від 27.04.11 змінено й ці положення. Розмір дотацій вже не оприлюднюється і сама процедура одержання ускладнюється [4, с.15].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 246 від 2 березня 2011 року було змінено порядок нарахування й виплати дотації за молоко, яке здане переробним

підприємствам. Таким чином, держава взяла функцію розподілу та виплати дотації на себе – кошти одержує, але виплати підприємствам не здійснюються. Інформація щодо надходження коштів ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам за реалізоване переробним підприємствам молоко наведена в таблиці.

Отже, як видно із даних, упродовж 10 років спостерігається тенденція до зростання нарахування коштів ПДВ, але у 2009 році – незначний спад нарахування, що є реакцією на відміну нульової ставки оподаткування. У 2010 році нарахування коштів ПДВ значно збільшилися і перевищили показник 2008 року. Проте поголів'я корів протягом даного періоду скорочувалося, надходження від проданого молока незначні, ціни підвищилися, на що вплинули, зокрема, світові ринкові ціни на молокопродукти. Отже, можна стверджувати, що надана державна підтримка дає дуже мізерний результат і тому потребує поступового удосконалення щодо підходів нарахування й використання наданих коштів.

Динаміка надходження дотацій (ПДВ) сільськогосподарським товаровиробникам за реалізоване переробним підприємствам молоко[1]*

Рік	Нараховано коштів, тис. грн	Нараховано коштів із розрахунку на 1 т закупленої сировини, грн	Продано молока та молочних продуктів заготовчельним організаціям, тис. т	Поголів'я корів на 1 січня 2011 року, тис. гол.	Середній надій на одну корову, кг
2001	388896,2	88,87	4375,9	4958,3	2709
2002	283803,6	72,08	3937,2	4918,1	2873
2003	504429,5	114,31	4412,8	4715,6	2887
2004	744511,8	142,15	5237,5	4283,5	3185
2005	1037810,2	182,42	5689,0	3926,0	3487
2006	974906,8	173,86	5607,4	3635,1	3652
2007	1607038,4	266,54	6029,2	3346,7	3665
2008	1750600,4	324,38	5396,7	3095,6	3793
2009	1016332,2	217,57	4671,2	2856,5	4049
2010	1810407,0	382,17	4737,2	2736,7	4030
Усього	10118709	X	50094,1	X	X

*Джерело: Мінагрополітики України, матеріали Міжнародної конференції «Молочний бізнес 2012», презентація директора департаменту тваринництва А.Геті.

Досвід 2009 року підтверджує, що «діючий метод ПДВ – підтримки в даний час є найбільш важливим для сільськогосподарських товаровиробників, оскільки його ефект можна вважати подвійним. З одного боку, відсутній вплив частини вилучених від реалізації коштів, які спрямовуються на поточні виробничі потреби, з іншого – частина коштів повертається через дотації» [9].

При збільшенні державної підтримки упродовж 2008-2009 років спостерігаємо зростання закупівельних цін та підвищення собівартості. Із розрахунку на 100 кг молока при підвищенні закупівельних цін на молоко в 1,85 раза, відбувається ріст повної собівартості в 1,71, відповідно держпідтримка збільшилася у 2 рази.

Згідно із Законом «Про Державний бюджет України на 2011 рік», у 2011 році розмір дотацій виробникам молока й м'яса при продажу ними своєї продукції переробним підприємствам дорівнює 2,03 млрд грн за рахунок акумулювання податку на додану вартість [3].

Для розв'язання проблеми забезпечення країни потрібною кількістю молока необхідний комплексний підхід (субсидування тільки комплексних проектів, худоба + ферма і результат – молоко).

Отже, нами поставлено задачу визначити оптимальне співвідношення коштів державної підтримки на стимулювання розвитку молочних підприємств у трьох напрямках: дотації за молоко, здане на переробку; капіталовкладення у збільшення поголів'я молочних корів (будівництво додаткових скотомісць, закупівля племінних телиць і закупівля обладнання для тваринництва); закупівля техніки й механізмів для кормовиробництва.

Введемо позначення:

A – загальна сума коштів на підтримку виробників молочної продукції;

q_1 – сума коштів на дотації за молоко;

q_2 – капіталовкладення у збільшення поголів'я молочних корів;

q_3 – кошти на закупівлю техніки і механізмів для кормовиробництва;

k_1, k_2, k_3 – коефіцієнти, які визначають ефективність вкладених відповідних коштів.

Отже, цільова функція, яку треба максимізувати, матиме вигляд:

$$z = k_1 q_1 + k_2 q_2 + k_3 q_3, \quad (1)$$

а рівняння нормування:

$$q_1 + q_2 + q_3 = A. \quad (2)$$

У результаті одержали математичну модель оптимізації коштів державної підтримки на стимулювання розвитку молочних

підприємств у вигляді задачі математичного програмування:

$$z = k_1 q_1 + k_2 q_2 + k_3 q_3 \rightarrow \max.$$

Задача розв'язана за допомогою інтегрованого середовища MathCad.

З урахуванням параметрів моделі задача математичного програмування має вигляд:

$$z(x) = 0,24x_1 + 0,14x_2 + 0,32x_3 \rightarrow \max.$$

Розв'язання задачі за даними економіко-математичної моделі дало такий розподіл коштів державної підтримки на стимулювання розвитку молочних підприємств:

кошти на дотацію за молоко, здане на переробку, – 35 %;

капіталовкладення у збільшення поголів'я молочних корів – 45,3%;

кошти на закупівлю техніки і механізмів для кормовиробництва – 19,7%.

Висновки. У зв'язку з інтеграцією нашої країни в європейську та світову економіку обґрунтовано необхідність вирішення актуальних питань, пов'язаних з якістю вітчизняних молочних продуктів. Досліджуючи тенденції розвитку молочних виробників у сільському господарстві України, спостерігаємо систематичне скорочення поголів'я худоби й помітне зменшення обсягів виробництва молока. Отже, потрібно надати галузі державну й фінансову підтримку, гармонізувати стандарти відповідно до світових вимог, адже фінансова підтримка забезпечить вітчизняним підприємствам оснащення новітніми технологіями, стимулювання експорту молочної продукції й вихід її на нові ринки збуту.

Тому при розподілі державних коштів за запропонованою автором схемою молочні виробники одержать максимальну прибутковість, а в подальшому запропонована модель забезпечить ефективний розвиток функціонування молочного скотарства в Україні.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт «Молочна промисловість України. Річний огляд, 2011. «Дикун глобал консалт». – Умань. – 72 с.
2. Аналітичний звіт щодо стану молочної галузі України та ефективності державного регулювання [Електронний ресурс] // Український клуб аграрного бізнесу. — К.: УКАБ, 2011. — 104 с. — Режим доступу: <http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analytics>.
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 № 2857-VI / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.

4. Ключові питання молочного сектору України та попередні рекомендації / Проект „Виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ і Європейської політики добросусідства у сільському секторі (секторальний підхід)” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.swar-rural.org.ua>
5. Маслак А.М. Скотарство України : реалії сьогодення / А.М. Маслак // Агробізнес сьогодні . — 2012. — № 3 (226) . — С. 9–12.
6. Нижче нікуди? Огляд ситуацій на ринку молока в Україні // Пропозиція [Електронна версія українського аграрного видання]. — Режим доступу : <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=1918&number=59>.
7. Податковий кодекс України 2011р, ухвалений Верховною Радою України і підписаний Президентом України 02.12.2010 року за № 2755-VI // «Голос України», 2010, 4 груд. №229-230 (4979-4980) — 56 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 246 від 2 березня 2011 року «Про затвердження Порядку використання сум податку на додану вартість, сплачених переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/246-2011-%D0%BF>.
9. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 3–16.
10. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2010 рік / за ред. Ю.М. Остапчука. — К.: Державна служба статистики України, 2011. — 374 с.
11. Шигаєва Т.В. Шляхи реформування молокопереробної галузі України / Т.В. Шигаєва, О.Г. Кулько // Зб. наук. праць «Науковий вісник академії муніципального управління» — Серія «Економіка» — вип. 7, 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/ZMIST.htm.
12. Berry P. (2009.) “Dairy”. *Australian commodities*, vol. 6, no1, p. 89–98.
13. Dairy Management Inc., prepared for Innovation Center for U.S. Dairy, Executive Summary: The Future of Dairy, August 2012, pp 3–9.
14. Jerry Cessna (2013) “Situation and Outlook for the U.S. Dairy Industry” *Agricultural Outlook Forum*, February 22, p.1–6.
15. Poppe K.J. (2008.) “Food legislation and competitiveness in the EU food industry”. *Case studies in the dairy industry*, p. 140.
16. Spanu V., Virdis S., Scarano C., Cossu F., De Santis E. P. L. and Cosseddu A. M. (2010) “Antibiotic resistance assessment in *S. aureus* strains isolated from raw sheep's milk cheese”. *Veterinary Research Communications*, p. 1–4.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013 р.

*

УДК 330.102.344

А.В. ЄРЕМЕЄВА, аспірант*

Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”

Інтелектуальний капітал у розвитку аграрного сектору економіки

Постановка проблеми. Процес економічного розвитку досліджується численними вітчизняними і зарубіжними вченими-економістами та практиками у різноманітних моделях економічного зростання (неокласична модель, неокейнсіанська модель мультиплікатора-акселератора, модель Solow, сучасна теорія економічного зростання) [1], в яких провідне місце відведено нагромадженню капіталу. Економічному зростанню властиві якісні риси, що характеризуються зміною якості життєдіяльності людини, підвищенням рівня доходів населення і всебіч-

ним розвитком особистості. Рушійною основою економічного розвитку та підвищення добробуту нації є формування й нагромадження інтелектуального капіталу, де саме людина є головним генератором, носієм нових ідей, що розв'язує проблеми формування необхідних ресурсів, товарів, послуг, збереження навколишнього середовища з метою підвищення добробуту життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти формування, управління й нагромадження інтелектуального капіталу висвітлені в працях відомих зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних учених можна відзначити праці Galbraith G. [2], Itami H. [3],

* Науковий керівник – Ю.Я. Лузан, доктор економічних наук, доцент.

© А.В. Єремєєва, 2013